

***Recenzja w postępowaniu habilitacyjnym
dra Tomasza Marcysiaka***

W oparciu o przepisy ustawy o szkolnictwie wyższym i nauce z dnia 20 lipca 2018r., Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2021 r. poz. 478 z późniejszymi zmianami) Rada Dyscypliny nauki socjologiczne na Uniwersytecie Łódzkim wyznaczyła mnie na recenzenta w postępowaniu habilitacyjnym dra Tomasza Marcysiaka. O zaistniałym fakcie zostałem poinformowany pismem przewodniczącego wzmiankowanej Rady dra hab. Wojciecha Woźniaka, prof. UL z dnia 27.X.2025r. Po analizie przesłanej dokumentacji stwierdzam, że Habilitant spełnia warunki formalne ubiegania się o stopień doktora habilitowanego nauk socjologicznych. W recenzji przedstawię sylwetkę Dra Marcysiaka, dokonam oceny jego działalności dydaktycznej i popularyzatorskiej, a także aktywności naukowej poza wskazaną do recenzji monografią. Następnie przedstawię recenzję monografii pt. „Kosznaideria. Studium przypadku złożoności tożsamości regionalnej i dziedzictwa kulturowego” (Toruń: 2025) wskazanej jako dokonanie naukowe.

Sylwetka habilitanta

Dr Tomasz Marcysiak jest absolwentem studiów socjologicznych odbytych w Instytucie Socjologii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, gdzie pod opieką prof. Andrzeja Kalety w 2000r. uzyskał magisterium z socjologii. W latach 2001-2005 Habilitant odbył dzienne studia doktoranckie na kierunku agronomia w Akademii Techniczno-Rolniczej w Bydgoszczy. Dr Marcysiak uzyskał w 2007r. na Wydziale Nauk Historycznych i Społecznych Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie doktorat z

sociologii. Temat pracy doktorskiej: „Rolnicy wobec środowiska przyrodniczego a koncepcja zrównoważonego rozwoju wsi. Przykład regionu kujawsko-pomorskiego”. Praca napisana pod opieką promotorską dr hab. Hanna Podedworna, prof. UKSW. Habilitant odbył też liczne kursy, ukończył studia podyplomowe pedagogiczne, a także studia podyplomowe z zakresu kierowania projektami badawczo-rozwojowymi.

Dr Tomasz Marcysiak od ponad dwudziestu pięciu lat związany jest zawodowo z instytucjami szkolnictwa wyższego. W latach 2000-2007 pracował na stanowisku asystenta w Katedrze Doradztwa w Agrobiznesie Akademii Techniczno-Rolniczej w Bydgoszczy (dzisiejszy Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy w Bydgoszczy), następnie w tej samej jednostce w latach 2007-2010 na stanowisku adiunkta. Od 2009 do dziś pozostaje zatrudniony w Katedrze Nauk Społecznych w Wyższej Szkole Bankowej w Toruniu na Wydziale Finansów i Zarządzania w Bydgoszczy (od IV. 2023 roku Instytut Nauk o Człowieku/ Uniwersytet WSB Merito w Toruniu).

Działalność dydaktyczna

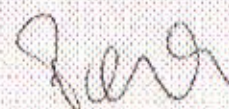
Habilitant w czasie swojej pracy w instytucjach szkolnictwa wyższego, jak wskazał w autoreferacie przygotowywał merytorycznie oraz prowadził 30 przeróżnych kursów zarówno z zakresu kanonu wiedzy socjologicznej (podstaw socjologii, metody badań socjologicznych, badań jakościowych w socjologii, historii socjologii polskiej, historii myśli socjologicznej, demografii społecznej) jak i socjologii szczegółowych zbieżnych z zainteresowaniami naukowymi (socjologia wsi, socjologia turystyki i czasu wolnego), a także inne spoza tego obszaru. Biorąc pod uwagę dorobek naukowy dra Marcysiaka wydaje się, że mógłby poprowadzić także z powodzeniem kurs z zakresu socjologii regionu. Habilitant opracował także programy do kursów e-learningowych. Prowadził również seminaria licencjackie, inżynierskie i magisterskie, dzięki czemu wypromowanych zostało 90 absolwentów i absolwentek. Jak wskazano w autoreferacie Habilitant prowadził także gościnne wykłady na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, w Wyższej Szkole Gospodarki w Bydgoszczy, Akademii Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi oraz Wyższej Szkole Bankowej w Gdańsku oraz Akademii Marynarki Wojennej w Gdyni. Prowadził także ponad 100 godzin zajęć dla uczniów szkół ponadpodstawowych w województwie kujawsko-pomorskim i pomorskim oraz wykłady popularyzacyjne dla

młodzieży i organizacji pozarządowych. Z całą stanowczością stwierdzam, że działalność dydaktyczna Habilitanta jest więcej niż wystarczająca w kontekście starań o uzyskania stopnia doktora habilitowanego.

Działalność organizacyjna i popularyzatorska

Habilitant jest członkiem Polskiego Towarzystwa Socjologicznego w Sekcji Socjologii Wsi i Rolnictwa PTS oraz w Sekcji Socjologii Jakościowej i Symbolicznego Interakcjonizmu oraz Oddziału PTS w Toruniu. Dr Marcysiak jest także członkiem Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu oraz Instytutu Kaszubskiego. Jest też członkiem Rady Naukowej Fundacji Polski Instytut Turystyki oraz członkiem Rady Naukowo-Gospodarczej Fundacji Sztuka Wyboru. Organizował także badania terenowe w gminie Cekcyn w Borach Tucholskich oraz badania społeczno-archeologiczne w Bielawie Dolnej. Habilitant był także w latach 2008-2011 członkiem Jury Ogólnopolskiej Olimpiady Wiedzy i Umiejętności Rolniczych, a w latach 2009-2011 członkiem kolegium redakcyjnego pisma akademickiego „Format UTP”. Habilitant w latach 2012-2013 pełnił funkcję Pełnomocnika Rektora ds. Studenckich WSB w Toruniu, w latach 2012-2014 kierował Katedrą Nauk Społecznych WSB w Toruniu. W latach 2010 do 2012 pełnił funkcję dziekana Wydziału Finansów i Zarządzania w Bydgoszczy WSB w Toruniu. Pełnił też poza innymi wymienionymi w autoreferacie funkcję pełnomocnika rektora ds. studentów, rekrutacji czy rozwoju uczelni. Poziom działalność Habilitanta jest co najmniej zadowalająca, wykazuje się bowiem on znacznym zaangażowaniem w organizowaniu życia naukowego i okolonaukowego.

Dr Marcysiak legitymuje się także znacznym dorobkiem popularyzatorskim, wygłaszał bowiem liczne wykłady i prelekcje dla przeróżnych instytucji (m.in. dla Uniwersytetów Trzeciego Wieku, Uniwersytetu Ludowego Stowarzyszenia Nasza Wieś Będźmierowice, Kaszubskiego Uniwersytetu Ludowego, Lokalnych Grup Działania, czy TDEx Bydgoszcz). Habilitant prowadził także wykłady dla Centrum Szkoleniowe Falenty / Warszawa 18-19.05.2015. W roku 2017 moderował dyskusję w ramach konferencji Welconomy Toruń, w 2018 roku moderował konferencję w gminie Jezewo w ramach grantu realizowanego przez Narodowe Centrum Kultury, a także prowadził 23.III.2023r. debatę podczas Targów Pracy i Kariery na Politechnice Bydgoskiej. Poza innymi

wskazanymi w autoreferacie aktywnościami popularyzatorskimi wskazane powyżej w moim mniemaniu wystarczają by tą część kariery Dra Marcysiaka ocenić bardzo wysoko.

Aktywność naukowa poza habilitacją

Habilitant poza monografią wskazaną jako osiągnięcie naukowe stanowiące podstawę do ubiegania się o stopień naukowy doktora habilitowanego przedstawił do oceny 49 publikacji naukowych (to te opublikowane po uzyskaniu doktoratu). Pod względem ilościowym jest to dorobek imponujący. To 2 monografie autorskie, 5 monografii wieloautorskich, 15 samodzielnych rozdziałów w monografiach wieloautorskich, 8 rozdziałów gdzie Habilitant był współautorem w takich monografiach. Dr Marcysiak jest autorem 11 artykułów w czasopismach naukowych, współautorem 8 artykułów współautorem (autorstwo od 20% do 80%). Artykuły ukazały się w m. in. W renomowanych czasopismach naukowych takich jak *Eastern European Countryside*, *Wies i Rolnictwo* oraz *Przegląd Socjologii Jakościowej*. 9 publikacji ukazało się w języku angielskim, 4 publikacje ukazały się w czasopismach z listy JCR, 6 na liście ERIH Plus, w bazie Scopus znajduje się 6 publikacji Habilitanta, zaś w Web of Science 7. W bazie WoS artykuły dra Marcysiaka są cytowane 29 razy. Według bazy Google Scholar jego publikacje cytowane są 150 razy, Indeks Hirsha wynosi 6. Pod względem ilościowym i bibliometrycznym dorobek Habilitanta jest wystarczający w kontekście starań o uzyskanie stopnia doktora habilitowanego nauk socjologicznych.

W autoreferacie dr Marcysiak wskazał, że jego zainteresowania naukowe ogniskują się wokół następujących obszarów: 1) instytucje obywatelskie na wsi, 2) gospodarstwa edukacyjne i 3) Kosznajderia. Jak wskazuje w autoreferacie wszystkie swoje publikacje opiera na fundamencie jakościowych badań empirycznych. W odniesieniu do dwóch pierwszych obszarów badawczych publikował wyniki swoich ustaleń na łamach „Władzy Sądzenia”, „Wsi i Rolnictwa” czy „*Eastern European Countryside*” oraz innych uznanych periodyków naukowych. W obu wskazanych obszarach Habilitant uzyskał status uznanego badacza i eksperta, o czym świadczą artykuły w renomowanych czasopismach naukowych, uczestnictwo w licznych badaniach terenowych czy rola eksperta jaką pełnił w wielu inicjatywach (wystąpieniach, opracowaniach i ekspertyzach).

Dr Marcysiak wykazuje się także wysokim poziomem umiejętności pracy zespołowej i międzyinstytucjonalnej. Realizował badania z zespołami z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, Politechniki Bydgoskiej, Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, IRWiR PAN i Ośrodkami Doradztwa Rolniczego. Odbił staże badawcze na Uniwersytecie w Gori w Gruzji oraz w w Portugalii na Porto Politechnic oraz w IRWiR PAN w Warszawie. Habilitant recenzował teksty z konferencji naukowych mających miejsce na Litwie. Wyniki swoich badań przedstawiał na wielu konferencjach naukowych, w tym na międzynarodowych konferencjach w Berlinie (Humboldt-Universität), Pradze (Czech University of Life Sciences), Kownie (Aleksandras Stulginskis University), Jelgawie (Latvia University of Life Sciences and Technologies) i Nitrze (Slovenská Poľnohospodárska Univerzita v Nitre). Jest stałym i aktywnym uczestnikiem seminariów naukowych organizowanych przez Instytut Socjologii UMK w Toruniu. Z całą pewnością dr Tomasz Marcysiak poza wskazaną jako osiągnięcie „habilitacyjne” monografią wykazuje się wystarczającą aktywnością naukową (biorąc pod uwagę wskaźniki bibliometryczne, jakość publikacji, uczestnictwo w projektach badawczych, wystąpienia konferencyjne) w kontekście starań o uzyskanie stopnia naukowego doktora habilitowanego w zakresie nauk socjologicznych.

Na osobną ocenę w tym kontekście zasługują publikacje z trzeciego wskazanego obszaru, mam tu na myśli badania Kosznajderii. Tej tematyce Habilitant poświęcił 9 publikacji, w 5 rozdziałów w monografiach zbiorowych oraz 4 artykuły w czasopiśmie naukowych, w tym w prestiżowych, są to „Przegląd Socjologii Jakościowej” oraz „Studia z Geografii Politycznej i Historycznej”. Jedną z publikacji (monografia) poświęconą była borowiackiej wsi Cekcyn. We wskazanych publikacjach dr Marcysiak prezentuje początki swoich badań nad tożsamością postmigracyjną współczesnych mieszkańców Kosznajderii, ich pamięcią społeczną, analizuje dyskurs prasowy, którego tematyką jest przedmiotowy region, analizuje zgromadzony materiał autoetnograficzny i fotograficzny odnoszący się do dziedzictwa kulturowego, pisze także o jego wykorzystywaniu w aktywności związanej z marketingiem terytorialnym. Wskazane publikacje same w sobie stanowią znaczne dokonanie naukowe, zasługujące na wysoką ocenę. Stanowią one podstawę i punkt wyjścia dla poszerzonych badań, analiz i refleksji teoretycznych zgromadzonych w monografii habilitacyjnej. Poszerzenie i wzbogacenie tejże o nowe wątki, zamieszczenie w niej pogłębionego teoretycznego opisu uważam za zabieg jak najbardziej zasadny, mógł bowiem

jej Autor stworzyć jednolite i syntetyczne studium Kosznejderii, jakiego w polskim piśmiennictwie socjologicznym zajmującym się problematyką regionalną dotychczas jeszcze nie opublikowano.

Recenzja monografii wskazanej jako naukowe osiągnięcie

Monografia pt. „Kosznejderia. Studium przypadku złożoności tożsamości regionalnej i dziedzictwa kulturowego” (Toruń: 2025), wskazana jako naukowe osiągnięcie mające być podstawą do ubiegania się przez dra Marcysiaka o stopień doktora habilitowanego nauk socjologicznych liczy sobie 520 stron. Ta imponująca pod względem rozmiarów książka składa się ze wstępu siedmiu rozdziałów, zakończenia i spisu literatury. Z lektury autoreferatu i monografii wynioskowałem, że celem jakie sobie ich Autor postawił jest próba zrekonstruowania złożoności tożsamości regionalnej i dziedzictwa kulturowego współczesnych mieszkańców Kosznejderii. Ten cel jest dość jasny i zrozumiały, choć przyznam, że miałbym w tym zakresie pewną wątpliwość, którą chętnie z Habilitantem bym przedyskutował. Chodzi mianowicie o to, czy zasadnym jest wyabstrahowywanie kategorii „dziedzictwo kulturowe” jako czegoś niejako osobnego. Dr Marcysiak pisze, całkiem zresztą słusznie, że interesować go będzie identyfikowanie się mieszkańców z regionem przez praktyki społeczne, jaką wagę w tym procesie odgrywają narracje historyczne i pamięć społeczna. „W niniejszej monografii – pisze – podjąłem więc próbę zgłębienia procesu osvajania poniemieckiego dziedzictwa, badając, jak przeszłość regionu, migracje i współczesne przemiany społeczne wpływają na kształtowanie tożsamości dzisiejszych mieszkańców Kosznejderii” (s. 10).

Uważam, że stosunek do dziedzictwa kulturowego, jest składową tożsamości, w tym przypadku regionalnej (tak jak narracje historyczne, pamięć zbiorowa, zwyczaje czy obyczaje). *Identyfikacja* angażująca świadomość ludzi stanowi podmiotowy wymiar tożsamości, dotyczy ludzi, którzy czują więź z innymi ludźmi sobie podobnymi. To identyfikowanie zawsze odbywa się przez wyróżniki kulturowe i społeczne, które zdaniem takich ludzi są istotne, stanowią bowiem o ich specyfice będąc źródłem poczucia odrębności. W takim rozumieniu dziedzictwo kulturowe stanowi przedmiotowy wymiar tożsamości regionalnej, nie zaś coś co funkcjonuje osobno i w oderwaniu. Można tu także wskazać ustalenia Antoniny Kłoskowskiej, która pisała, że na tożsamość składa się

identyfikacja i walencja, czyli zasób kulturowy ustanawiający poczucie specyfiki i odrębności jakiejś wspólnoty. W kategorii walencji mieściłby się więc zasób określany mianem dziedzictwa kulturowego. Zatem, wystarczyłoby w moim mniemaniu zarówno w tytule książki jak i celu jaki sobie stawia jej Autor ograniczyć się do wskazania na tożsamość regionalną jako przedmiot dociekań i wyjaśnień.

Samej kategorii tożsamości poświęcony został fragment Rozdziału I recenzowanej monografii. Habilitant wyklada w nim swoje teoretyczne credo definiując tożsamość procesualnie, jako kategorię dynamiczną i kontekstową, odwołując się przy tym do ustaleń A. Posren-Zielińskiego, Z. Boksańskiego czy M. Castellsa. Bazując na wskazanych fundamentach teoretycznych Habilitant charakteryzuje postmigracyjną tożsamość Ziemi Zachodnich i Północnych, regionem postmigracyjnym jest także jego zdaniem Koszajderia. W tym samym rozdziale znajduje się charakterystyka powojennego zasiedlania tego regionu i jego skutki w postaci wytworzenia się tożsamości postmigracyjnej. Rozumiem zamysł, Habilitant chciał udowodnić, że Koszajderia to region postmigracyjny, gdzie w wyniku zasiedlenia regionu przez nowych mieszkańców następuje adaptacja, formowania się nowej tożsamości, której częścią składową staje się oswajanie, zastanie dziedzictwo kulturowe (s. 14). To opis przekonujący. Choć umieszczenie fragmentu historii najnowszej regionu w części teoretycznej w oderwaniu od opisu jego dziejów znajdującym się w dalszej części monografii nieco zaburza tok narracji.

Autor recenzowanej monografii przywołując typologię tożsamości M. Castellsa (tożsamości legitymizujące, tożsamości oporu, tożsamości projektujące), wprowadza własny typ, taki który jego zdaniem najlepiej opisuje tożsamość mieszkańców Koszajderii. To tożsamość negocjacyjna rozpięta pomiędzy wskazanymi wcześniej typami, „...to forma tożsamości regionalnej, w której kluczową rolę odgrywa proces negocjowania treści symbolicznych, praktyk społecznych i narracji historycznych przez różnorodne grupy i aktorów społecznych. Jest to tożsamość w działaniu, otwarta na zmiany i redefinicje w zależności od lokalnych potrzeb, aspiracji i kontekstów. W kontekście Koszajderii „tożsamość negocjacyjna” opisuje stan, w którym wspólnota, balansując między pamięcią historyczną a aktualnymi potrzebami, wypracowuje konsensus dotyczący swojej autodefinicji – „dziejów Koszajderii” czy „Koszajdrów współczesnych”. Dzięki temu można uchwycić specyfikę procesów kulturowych i społecznych w tego typu społecznościach” (s. 46). To ciekawa kategoria, która jak wnoszę po lekturze monografii

trafnie oddaje charakter identyfikacji regionalnej w analizowanym regionie, co więcej to ważny naukowy głos w dyskusji nad formowaniem się tożsamości w zbiorowościach postmigracyjnych. W dalszej części rozdziału dr Marcysiak charakteryzuje dziedzictwo kulturowe jako dynamiczną kategorię „dziedziczynienia”, co koresponduje z przedstawionym wcześniej opisem tożsamości jako procesu, zależnego od konkretnych aktorów i społecznego oraz historycznego kontekstu. Ta część pracy jest przemyślana i logicznie skonceptualizowana, stanowi dobre teoretyczne narzędzie służące do opisu procesów formowania się kosznajderskiej tożsamości.

W rozdziale I Autor znów wraca do opisywania historii Kosznajderii, tym razem z odwołaniem się do dyskursu prasowego przed i po II wojnie światowej, choć historii regionu poświęcił cały następny rozdział. Uważam, że monografia zyskała by na kompozycyjnej przejrzystości, gdyby jej Autor podzielił jasno treści pod względem tematycznym, precyzyjnie oddzielając rozważania teoretyczne, od opisów historycznych.

Rozdział II poświęcony został prezentacji dziejów regionu. Habilitant analizuje w nim genezę nazwy Kosznajderia, charakteryzuje zasięg terytorialny regionu, opisuje odrębność kulturową niemieckojęzycznej, katolickiej ludności, która go zamieszkiwała. To solidna dawka wiedzy o regionie, który w Polsce jest niemalże nieznany. Kompleksowy ale i syntetyczny opis jego dziejów, charakteryzujących się okresami długiego trwania, zrywania ciągłości i prób formowania nowej negocjacyjnej tożsamości postmigracyjnej w oparciu o oswajanie dziedzictwo kulturowe stanowi dobry punkt wyjścia dla dalszych analiz. Wskazany opis to fragment solidnej socjologii historycznej, co więcej to dobra praktyka, która powinna być naukowym standardem w socjologii regionu. Umożliwia bowiem tak pożądane w ramach wzmiankowanej subdyscypliny całościowe opisanie trwania i przemian konkretnych regionów. Swoje ustalenia Habilitant opiera o analizę literatury przedmiotu, prasę czy materiały kartograficzne.

Wątki historyczne pojawiają się także w rozdziale III, gdzie analizie poddany jest dyskurs publiczny, którego platformą była prasa historyczna. Rozdział rozpoczyna się od teoretycznego wstępu opisującego historię i specyfikę badań prasoznawczych, dalej znajduje się fragment historii czytelnictwa w Polsce międzywojennej, a także taki, który poświęcony jest wizerunkowi Niemców w prasie wielkopolskiej. We wzmiankowanym rozdziale dr Marcysiak opisuje także to, w jaki sposób o Kosznajdrach i Kosznajderii pisano w prasie polskiej i niemieckiej. To wartościowa część monografii, tu bowiem jej Autor kreśli

szeroki obraz regionu i jego specyfiki analizując pojawiające się w prasie wiadomości historyczne, etnograficzne i polityczne, informacje codzienne, a także obyczajowe czy odnoszące się do stosunków narodowościowych. Na uwagę i dobrą ocenę zasługuje też fragment poświęcony analizie pól semantycznych (s. 207). Chciałbym jednak wskazać, że znów pod względem kompozycyjnym pojawiają się pewne niejasności. We wskazanych fragmentach znajdują się bowiem części, które można by umieścić w innych rozdziałach. Mam tu na myśli refleksje metodologiczne i metodyczne, które można by przenieść do jednego rozdziału. Wszak tej problematyce Habilitant poświęca cały odrębny rozdział.

W rozdziale IV dr Marcysiak opisuje metodologiczne i metodyczne fundamenty badań własnych. Jego monografia to jakościowe studium przypadku, w ramach którego wykorzystano różne metody i techniki badawcze, co pozwoliło zebrać kompleksowy i różnorodny materiał empiryczny. Autor recenzowanej monografii wykorzystuje wywiady narracyjne, obserwację uczestniczącą, konkurs badawczy, analizę treści, w tym dokumentację fotograficzną i badania prasoznawcze. „Zastosowanie analizy treści dawnej prasy – pisze dr Marcysiak – w połączeniu ze współczesnymi metodami socjologicznymi pozwoli z kolei stworzyć swoisty pomost między przeszłymi a obecnymi percepcjami tożsamości” (s. 246). Badania z użyciem wskazanych metod i technik Habilitant realizował z perspektywy zaangażowanego badacza, uwzględniającego wrażliwość i potrzeby badanych, włączając się poniekąd w badane przez siebie procesy (s. 250).

Jasno i precyzyjnie wyłożone zostały hipotezy badawcze, pozwolę je sobie w tym miejscu zacytować. „1. „Kosznajderia należy do kategorii „trudnego dziedzictwa”, czyli obciążonego piętnem niemieckości, w kontekście doświadczeń okupacyjnych i germanizacyjnych.” [...]. 2. Istnieje rozbieżna definicja Kosznajderii, która w zależności od miejsca (wsi) albo stanowi balast przeszłości, albo też podglebie dla kształtowania nowej tożsamości regionalnej. [...]. 3. Kosznajderia tym bardziej zostaje wyparta z pamięci, im mniej jest świadectw materialnych w danej wsi potwierdzających obecność Kosznajderów. [...]. 4. Młodsze pokolenie mieszkańców Kosznajderii, zaangażowane w konkursy badawcze i edukacyjne, wykazuje większe zainteresowanie i akceptację dla dziedzictwa regionalnego w porównaniu do wcześniejszych pokoleń. [...]. 5. Pamięć o Kosznajderii jest bardziej żywa i intensywna w miejscowościach, w których istnieją aktywne lokalne stowarzyszenia dbające o ochronę i promocję regionalnego dziedzictwa. [...] 6. Wspomnienia o Kosznajderii i jej dziedzictwie są często kształtowane przez narracje

przekazywane w rodzinach, a nie tylko przez szkolne i oficjalne narracje historyczne" (s. 243-245). Wskazane wyżej hipotezy precyzyjnie odnoszą się do celu i problematyki poruszanej w monografii. Jej część metodologiczno-metodyczna wskazuje na kompleksową wiedzę Habilitanta w tym zakresie, wysoki poziom jego samoświadomości badawczej. Odbija się również w nim jego długoletnie doświadczenie w realizacji badań terenowych.

W rozdziale V dr Marcysiak analizuje zgromadzony materiał empiryczny. Rozdział znów rozpoczyna od refleksji teoretycznej i metodologicznej, wprowadzając czytelnika w materię jakościowych badań nad tożsamością regionalną. Ponownie zgłaszam zatem moją wątpliwość co do takiego zamysłu, wszak refleksje teoretyczne można by z całą umiścić w rozdziale I, zaś te poświęcone problematyce metodologicznej w rozdziale IV. Dalej znajduje się ważna i ciekawa analiza pamięci czasów wojennych i powojennych, pamięć migracji i czasu zasiedlenia nowej ziemi, a także współczesne pamiętanie niemieckiej przeszłości regionu. Habilitant pisze, iż „...mimo zacierających się śladów materialnej obecności Kosznajdrów, na badanym obszarze widać wzrost zainteresowania historią regionu, kulturą i dziedzictwem, które w moim przekonaniu zostało w pewnym sensie oswojone” (s. 306).

Autor recenzowanej monografii ukazuje jak na wskazane procesy wpływała działalność formalnych i nieformalnych instytucji (szkoły, OSP, koła gospodyń wiejskich, aktywności społeczne, badacze czy religijne rytuały) i zaangażowanie w ten typ aktywności mieszkańców współczesnej Kosznajderii. Habilitant pisze, iż „...warto zwrócić uwagę na organizowane z oddolnej inicjatywy spotkania mieszkańców na temat Kosznajderii, z udziałem archeologów, historyków czy wreszcie socjologów, które świadczą o potrzebie pełniejszej niż dotychczas identyfikacji z miejscem. Dowodem na to jest poszukiwanie wyróżników, które odnosiłyby się o ile nie bezpośrednio do kosznajderskich korzeni, to do jakiegokolwiek tradycji osadniczej regionu. Stąd też tak cenne są dla mieszkańców ustalenia naukowe, m.in. archeologów. W badanym regionie nie mamy do czynienia z rozwiniętą turystyką, można powiedzieć, że praktycznie jej nie ma. Jednak organizowane spotkania z mieszkańcami czy rajdy rowerowe szlakiem wsi kosznajderskich pokazują dużą determinację w poszukiwaniu lokalnego kapitału symbolicznego” (s. 309). Analizy zawarte w tym rozdziale i wysnuwane na ich podstawie wnioski pokazują jasno, w jaki sposób współczesna tożsamość regionalna mieszkańców regionu w wyniku procesów historycznych i społecznych przybiera postać identyfikacji postmigracyjnej. W tym miejscu widać wyraźnie, że stworzona przez Habilitanta kategoria tożsamości negocjacyjnej trafnie

oddaje charakter tożsamości mieszkańców współczesnej Kosznejderii. To mechanizm pozwalający zakorzenić się w regionie, adaptować zastane dziedzictwo, przekształcać je i wykorzystywać do kształtowania ontologicznej bazy na jakiej buduje się własne identyfikacje. Uważam, że to znaczne osiągnięcie w polskiej socjologii regionu.

W rozdziale VI dr Marcysiak analizował zebrany w ramach konkursu badawczego materiał empiryczny. Dzieci i młodzież miały gromadzić wspomnienia i tradycje rodzinne, fotografie rodzinne, miały tworzyć drzewa genealogiczne, odpowiadać na pytania o przywiązanie do regionu, plany na przyszłość. Habilitant zgromadził 70 prac konkursowych, do szczegółowych analiz wybrał 20. Wyniki badań ukazały, że dzieci i młodzież biorąca udział w przedsięwzięciu wykazywała wysoki poziom przywiązania do regionu (m.in. wyrażając to w projektowanych muralach), ale niewielki poziom wiedzy o jego historii i specyfice kulturowej. Wskazywano na piękno przyrody regionu, na działalność instytucji czy brak perspektyw na samorozwój (s. 335, 343). W trakcie realizacji konkursu, przeprowadzając wywiady z lokalnymi twórcami, zapoznając się z badaniami, m.in. archeologicznymi pobudzona została ciekawość i wiedza o regionie (s. 357-359). Wyniki badań pokazały także, że dzieci i młodzież nie angażowała się w działalność instytucji regionalnych, które aktywnie działały na rzecz oswajania dziedzictwa kulturowego i tworzenia tożsamości regionalnej. Pomimo przywiązania do regionu, wzrostu poziomu ciekawości i wiedzy o nim, tożsamość młodych mieszkańców współczesnej Kosznejderii kształtują raczej globalne trendy niż regionalny kontekst (s. 409).

W rozdziale VII Autor recenzowanej monografii przechodzi do analizy zgromadzonego materiału fotograficznego. Pierwszą część tego rozdziału dr Marcysiak poświęcił wprowadzeniu metodologiczno-teoretycznemu. Ową wstęp ukazuje wysoki poziom wiedzy Habilitanta w przedmiotowej problematyce, a także świadczy o wysokim poziomie metodologicznej wrażliwości i biegłości. Zastosowanie metody fotograficznej zasługuje na najwyższe uznanie, ukazuje bowiem jak w praktykach życia codziennego mieszkańcy współczesnej Kosznejderii odnoszą się do materialnych pozostałości po dawnych mieszkańcach regionu. Autor recenzowanej monografii pokazuje, jak wskazani mieszkańcy w zależności od kontekstu, czasu czy zapotrzebowania pozostawiają „pokośnejderskie” budynki bez opieki, co powoduje ich niszczenie, niekiedy są one adaptowane do współczesnych potrzeb. Choć w odniesieniu do niektórych obiektów można dostrzec zabiegi zmierzające do zachowania ich w nienaruszonym stanie, chodzi tu

w szczególności o architekturę sakralną (s. 477). W tym przypadku także widać opisywany przez Habilitanta negocjacyjny i dynamiczny charakter kosznajderskiej tożsamości postmigracyjnej.

W zakończeniu dr Marcysiak przechodzi do podsumowań i wnioskowania. Wraca do przyjętych hipotez starając się wskazać konkluzje płynące z jego badań. W tym miejscu zadać należy pytanie czy cel pracy został osiągnięty, czy Habilitantowi udało się zrekonstruować tożsamość regionalną mieszkańców Kosznajderii, a także czy udało się opisać procesy radzenia sobie z zastanym dziedzictwem kulturowym? Za całą pewnością mogę stwierdzić, że podjęty wysiłek zakończył się naukowym sukcesem. Autor recenzowanej monografii bazując na bogatym i różnorodnym materiale empirycznym pokazał, że dziedzictwo kulturowe Kosznajderii należy do kategorii „kłopotliwego” czy też „trudnego”. Mieszkańcy regionu adaptują je do współczesnych zapotrzebowań, selektywnie odczytują sensy i znaczenia jakie ono niesie (s. 485). Wiedza o tym dziedzictwie bywa większa w tych kręgach, które uczestniczą w aktywnościach formalnych i nieformalnych instytucji działających w regionie (s. 486).

Dr Marcysiak pisze: „Uważam, że dziedzictwo kulturowe Kosznajderii mimo upływu lat pozostaje istotnym elementem tożsamości regionalnej. Obecni mieszkańcy, choć nie zawsze identyfikujący się z niemieckim dziedzictwem, coraz częściej angażują się w działania promujące historię regionu, takie jak pikniki, rajdy rowerowe czy izby pamięci. Proces „dziedziczynienia” (nadawania znaczeń obiektom materialnym i niematerialnym) nadaje szczególną dynamikę kształtowaniu tożsamości lokalnej” (s. 494). Dziedzictwo to ma charakter adaptacyjny, umożliwia plastyczne jego wykorzystywanie w procesach tworzenia współczesnej tożsamości regionalnej, przez selekcję takich elementów, które nie budzą społecznych protestów, są akceptowane i często wykorzystane do budowania regionalnej marki. Habilitant wskazał, że pomimo niestabilności i plastyczności trudnego kosznajderskiego dziedzictwa, mieszkańcy regionu silnie się z nim (regionem) identyfikują, choć ich tożsamość z uwagi na specyfikę procesów społeczno-kulturowych mających miejsce w regionie ma negocjacyjny charakter.

Recenzowaną pracę przeczytałem z uwagą i ciekawością, z całą stanowczością mogę stwierdzić, że to dzieło kompleksowe i dojrzałe naukowo. Moje uwagi zawarte w recenzji odnosiły się do kompozycji monografii, co w żaden sposób nie umniejsza jej naukowej wagi. Dr Marcysiak udowadnia, że posiada znaczną wiedzę w zakresie socjologii regionu,

wykorzystanie przez niego wielu różnych jakościowych metod i technik badawczych wskazuje na wysoki poziom samoświadomości metodologicznej. Wartością monografii jest z całą pewnością to, że Habilitant nie ogranicza się do sięgania po wypracowane koncepcje teoretyczne, ale twórczo je interpretuje wprowadzając własne pomysły, które w badaniach empirycznych udowadniają swoją heurystyczną przydatność. Monografia dra Marcysiaka bez wątpienia stanowi istotny wkład w rozwój dyscypliny nauki socjologiczne, jest ważną pozycją przyczyniającą się w stopniu znacznym do rozwoju socjologii regionu. Spełnia tym samym warunki jakie Ustawodawca stawia przed dokonaniem naukowym w procesie ubiegania się o stopień naukowy doktora habilitowanego.

Biorąc pod uwagę pozytywnie ocenianą przeze mnie działalność dydaktyczną i organizacyjną Habilitanta, a także aktywność naukową (liczbę i jakość publikacji, aktywność konferencyjną, rozpoznawalność w środowisku socjologicznym mierzoną liczbą cytowań), jak również pozytywną ocenę wskazanej jako osiągnięcie naukowe monografii jednoznacznie stwierdzam, że dr Tomasz Marcysiak spełnia wymogi ustawowe (Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2021 r. poz. 478 z późniejszymi zmianami) stawiane kandydatom do stopnia doktora habilitowanego w dyscyplinie nauki socjologiczne. Przedkładam więc komisji habilitacyjnej wniosek o dopuszczenie dra Tomasza Marcysiaka do dalszych etapów postępowania habilitacyjnego.

19.12.2025r.
Leczek
Pawłowski

